תורה אור

מתני׳ שלש אשרות הן אילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים הרי זו אסורה גידעו ופיסלו לשם עבודת כוכבים והחליף נוטל מה שהחליף העמיד תחתיה עבודת כוכבים ובטלה הרי זו מותרת: **גמ׳** אמרי דבי ר׳ ינאי והוא שהבריך והרכיב בגופו של אילן, והאנן גידעו ופיסלו תנן? אלא כי איתמר דרבי ינאי לענין ביטול איתמר דאף על גב דהבריך והרכיב בגופו של אילן כי נטל מה שהחליף שפיר דמי, דמהו דתימא כיון דהבריך והרכיב בגופו של אילן כאילן שנטעו מתחלה דמי וליתסר כולה, קמ״ל. אמר שמואל המשתחוה לאילן תוספתיה אסורה מתיב רבי אלעזר גידעו ופיסלו לעבודת כוכבים והחליף נוטל מה שהחליף, גידעו ופיסלו אין לא גידעו ופיסלו לא? אמר לך שמואל הא מני רבנן היא ושמואל דאמר כרבי יוסי בר יהודה דאמר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור מתקיף לה רב אשי ממאי דרבי יוסי בר יהודה ורבנן בתוספת פליגי דלמא תוספת לדברי הכל אסור, ובעיקרו פליגי: דרבי יוסי בר יהודה סבר עיקרו נמי אסור דכתיב ואשריהם תשרפון באש ורבנן סברי עיקר אילן שרי דכתיב ואשירהם תגדעון. *) איזהו אילן שנידועו אסור ועיקרו שרי הוי אומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו, וכי תימא הא לא מתרצינן הכי, איפוך דרבנן לדרבי יוסי בר יהודה ודרבי יוסי בר יהודה לרבנן: אם כן גידעו ופיסלו מאן קתני לה לא רבנן ולא רבי יוסי בר יהודה: אי רבנן בלא גידעו ופיסלו נמי תוספת אסורה, אי רבי יוסי בר יהודה עיקר אילן נמי אסור. אי בעית אימא רבנן ואי בעית אימא רבי יוסי בר יהודה: אי בעית אימא רבי יוסי בר יהודה כי קאמר רבי יוסי בר יהודה בלא גידעו ופיסלו עיקר אילן אסור בסתמא אבל גידעו ופיסלו גלי אדעתיה דבתוספת ניחא ליה, בעיקר אילן לא ניחא ליה. איבעית אימא רבנן גידעו ופיסלו איצטריכא ליה ס״ד אמינא כיון דעבד ליה מעשה בגופיה, עיקר אילן נמי ליתסר, קמשמע לן: **מתני׳** איזו אשרה? כל שיש תחתיה עבודת כוכבים ר״ש אומר כל שעובדין אותה ומעשה בצידן באילן שהיו עובדין אותו ומצאו תחתיו גל, אמר להן ר״ש בדקו את הגל הזה ובדקוהו ומצאו בו צורה, אמר להן הואיל ולצורה הן עובדין נתיר (א) להן את האילן: **גמ׳** איזהו אשרה והא אנן שלש אשרות תנן? ה״ק שתים (ב) לדברי הכל ואחת מחלוקת דר״ש ורבנן איזו היא אשרה שנחלקו בה ר״ש וחכמים: כל שיש תחתיה עבודת כוכבים ר״ש אומר כל שעובדים אותה. **) איזו היא אשרה סתם: אמר רב כל שכומרים יושבין תחתיה ואין טועמין מפירותיה ושמואל אמר אפילו אמרי הני תמרי לבי נצרפי אסור, דדמי בי שיכרא ושתי ליה ביום אידם, אמר אמימר: אמרו לי סבי דפומבדיתא הלכתא כשמואל:

מתני׳

*) [לעיל מה:] **) [תוספ׳ פ״ו] עירובין עט:

מתני׳ הרי זו אסורה · עד שיבטלנה העובד כוכבים: **גידעו** · עובד כוכבים או ישראל לעבודת כוכבים לצורך עבודת כוכבים לעבוד הגידולין שיגדלו בו מעתה והוא כבר היה נטוע כשבא ישראל ליהנות ממנו: **נוטל מה שהחליף** · ושורשו כדין אשרה, ועיקרו מותר בהנאה: **גמ׳ והוא שהבריך** · (ג) בגופו מאותה הברכה והרכבה היו חליפותיו דה״ל הנך גידולין הנטועין מתחלה לכך דאי לאו הכי אפילו אידוש לא מיתסר: **גידעו תנן** · משום מעשה פורתא, שינוי בעלמא להיכירא, מיתסר: **לענין ביטולא איתמר** · ולא לענין תחלת איסור לומר שאם לא הבריך בגופו לא יהא צריך ביטול, אלא אביטול קאי דכי מבטל ליה ישראל סגי בהכי אע״ג דנעשה מעשה בגופו של אילן: **אמר לך שמואל** · תלמודא מהדר הכי מאי שמואל לתרוצי: **הא מני רבנן היא** · דפליגי עליה דרבי יוסי בר יהודה ואמרי אילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר הלכך גידעו ופיסלו הויא כנטוע מתחלה לכך דמשום גידוע מחליף טפי ומיתסרא אבל לא גידעו לא: **מתקיף לה רב אשי** · מאי דוחקיך לאוקמא לדשמואל אליבא דתנאי: **ממאי דרבנן ור׳ יוסי בתוספת פליגי** · דלרבנן שריא ודשמואל תנאי היא: **דלמא תוספתו דברי הכל אסור** · בהשתחואה ודשמואל דברי הכל היא: **ובעיקר אילן פליגי** · דרבי יוסי סבר עיקר אילן אסור אפי׳ היכא דלא נטעו מתחלה לכך: **דכתיב ואשריהם תשרפון** · אשריהם תרי משמע חד לנטוע מתחלה לכך וחד לנטוע ולבסוף עבדו: **ורבנן סברי** · אילן שלא ניטע לכך שרי דכתיב ואשריהם תגדעון משמע יש אשרה שאין עיקרה אסורה אלא גידועה והעיקר תשאר בארץ לצורך ואי משום ואשריהם תשרפון דמשמע כל האילן, בנטוע מתחלה לכך קאמר והאי לשון רבים דקרא אכל אשרות שבארצכם הנטועות מתחלה לכך קאי: **וכי תימא** · הא לא תרצינן בשמעתא דלעיל הכי דהא אוקימנא דרבי יוסי יליף טעמא לאילן שנטעו ולבסוף עבדו מואשריהם תגדעון אלמא מודה הוא דעיקרו מותר ובתוספת פליגי: **איפוך** · תרוצא דרבנן לרבי יוסי ודרבי יוסי לרבנן דהא לא בהדיא שמעינן ליה לרבי יוסי דיליף טעמא מואשריהם תגדעון דהא רבי יוסי ואשריהם תשרפון באש כתב ליה תלמודא למילתיה ואנן הוא דקשיא לן האי מיבעיא ליה לשנטעו מתחלה לכך ואוקימנא לטעמיה מואשריהם תגדעון הלכך אפיך תרוצא דרבי יוסי דתרלת וקימא רבי יוסי מואשריהם תשרפון באש דמשמע לשון רבים נפקא ליה תרוייהו ורבנן ילפי היתירא מואשריהם תגדעון, ור׳ יוסי ההוא מיבעיא ליה לגידועי עבודת כוכבים קודמין לכיבוש ארץ ישראל ורבנן נפקא להו מאבד תאבדון וכן כולה תרלתא: **אם כן** · דתוספתו דברי הכל אסור: **גידעו** · דמתני׳ דמשמע דכי לא גידעו שרי מאן קתני לה: ה״ג **אי** רבנן ל״ל גידעו ופיסלו בלא גידעו ופיסלו נמי הא אמרינן תוספתו אסור: **אי רבי יוסי עיקר אילן נמי אסור** · ומתני׳ תני מה שהחליף ותו לא, הלכך על כרחך דשמואל תנאי: **איבעית אימא רבנן כו׳** · ולעולם דשמואל דברי הכל: **ואיבעית אימא רבי יוסי** · ודקשיא לך האמר עיקר אילן אסור ומתניתין קתני מה שהחליף ותו לא, לא קשיא, כי קאמר ר׳ יוסי עיקר אילן אסור בסתמא כו׳: **עיקרו נמי ליתסר** · הואיל ונעשה מעשה בגופו קמ״ל: **מתני׳ איזו היא אשרה כו׳** · בגמרא פריך והא אנן ג׳ אשרות תנן: **כל שעובדין אותה** · את האילן עצמו אבל אם עובדין את עבודת כוכבים שתחתיו האילן מותר: **גמ׳ והא אנן ג׳ כן תנן** · ל״ל למיהדר ומיבעי איזו היא ועוד התם תני תלת והכא תני חדא: **שתים דברי הכל** · שהרי אילן עצמו עבודת כוכבים: **איזוהי אשרה סתם** · לאו אתירוצא דמתני׳ קאי אלא מילתא באפי נפשה קאמר תלמודא דפליגי בה אמוראי איזו היא אשרה סתם אילן שלא הוברר לנו שהיא אשרה באיזה סימן ניכר אם היא אשרה אם לאו: **ואין טועמין מפירותיה** · ודאי פלחי לה: **בי נצרפי** · בית עבודת כוכבים שלהם:

גדעו ופסלו אין לא גדעו ופסלו לא · תימה הא דלא משני גדעו ופסלו אע״פ שלא השתחוה השתחוה אע״פ שלא גדעו כדמשני לעיל (דף מז:) גבי בית ואין לפרש משום דשמואל לית ליה הך שנוייא משום דקא פליג עליה דרב ואמר דבית הוי כמחובר ולעיל נמי ליכא למימר לשמואל בנה אע״פ שלא השתחוה כו׳ דבפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מז:) מסיק לשמואל הכא במאי עסקינן בקבר בנין וחשיב ליה תלוש והתם מדמי קבר לעבודת כוכבים וי״ל היינו טעמא דלא משני ליה (ד) הכי דלעיל דודאי יש חילוק בין אילן לבית דאילן שהוא מושרש בקרקע בטלה תפיסתו כדפרישית לעיל הלכך גידוע ופיסול בלא השתחואה ודאי לא היה מועיל כלום אפילו למ״ד עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד היינו בדבר תלוש דכתיב פסילי אלהיהם כיון שפסלו נעשה לו אלוה אבל זה שהוא מחובר ואין דעתו שיהיה עבודת כוכבים רק מה שיחליף אין לאסרו בלא השתחואה והכי נמי מצינו דחשבינן ליה (ה) לתלוש גבי הא דאמר (חולין דף טז:) בשביל שיודח הכותל הרי זה בכי יותן ואילן דבר הנשרש בקרקע חשבינן למחובר דאי לא תימא הכי לא מצינו שום זרע בלא הכשר ונראה דלא דמי דהתם הפירות מיהא תלושין ואע״ג דהכותל מחובר מתכשרי אבל פירות שבאילן הכל מחובר וקל להבין והא דלא משני ליה גדעו ופסלו אילטריכא ליה כדמשני במסקנא דשיטיא דחיקא הוא וניחא ליה (ו) לאוקמי מתניתין כרבנן ושמואל כר׳ יוסי בר יהודה:

רבינו חננאל

מתני׳ שלש אשרות הן אילן שנטעו מתחלה לשום עבודת כוכבים הרי זו אסורה · נידעו ופיסלו כמין כיסות ונידור לשום עבודת כוכבים והחליף אמירין ונצרים נוטל מה שהחליף האמירים והנצרים ושאר האילן מותר · העמיד תחתיה עבודת כוכבים ונטלה האילן מותר: אמרי דבי ר׳ ינאי ואפילו הבריך והרכיב בגופו של אילן · כי נוטל מה שהחליף שפיר דמי ושאר האילן מותר: אמר שמואל המשתחוה לאילן תוספתו אסורה · ומקשינן עליה והאנן נידעו ופיסלו(א)לאיפריק שמואל מתני׳ רבנן היא ואנא דאמרי כר׳ יוסי בר׳ יהודה דאמר בכי האי גונא אילן מותר ונידועו אסור · ומתקיף עליה רב יוסף ממאי דכי פליגי רבנן ורבי יוסי ב״ר יהודה בהאי פליגי דלמא בהאי פליגי בעיקר אילן(ב)דרבנן סברי עיקר אילן אסור דכתיב ואשריהם תשרפון באש וכשהאש שורפת מכלה את הכל · ור׳ יוסי סבר עיקר אילן מותר דכתיב ואשריהם תגדעון נידועו אסור אבל העיקר מותר · אבל התוספת דברי הכל אסור · וכי תימא הא לא אמרי הכי דהא לא אמרי רבנן ואשריהם תשרפון באש אלא באילן שנטעו מתחלה לכך אבל נטעו ולבסוף עבדו לא׳ אפיך דרבנן לר׳ יוסי בר׳ יהודה ודר׳ יוסי בר׳ יהודה לרבנן · ומקשינן אי הכי מתני׳ דקתני נידעו ופסלו מאן קתני ליה אי ר׳ יוסי בר׳ יהודה הא אמר עיקר אילן שרי הא תוספתו אסיר · אי רבנן למה לי גדעו ופיסלו · אפילו בלא נידוע ופיסול האילן עצמו אסור וכל שכן תוספתו אסירא · דהא אמרת בתוספתו כולי עלמא לא פליגי דאסירא · ופרקינן אי בעית תימא מתני׳ רבנן היא · וכי אמרו עיקר אילן בסתמא אבל נידעו ופיסלו גלי דעתיה דבתוספת שיוסיף להוא ניחא ליה לעובדו בשאר אילן לא ניחא ליה הלכך העיקר שרי והתוספת אסיר: איבעית תימא מתני׳ ר׳ יוסי בר׳ יהודה ונידעו ופסלו אצטריכא ליה מהו דתימא כיון דנידעו ופסלו כאילו מתחלה נטעו לכך ועיקרו נמי ליתסר · קמ״ל דאינו אסור אלא מה שהחליף: מתני׳ איזוהי אשרה כל שתחתיה עבודת כוכבים ר׳ שמעון אומר כל שעובדין אותה · מעשה בצידן באילן שהיו עובדין אותו כו׳ · ומקשינן והא שלש אשרות תנן · ופרקינן הכי קאמר שלש אשרות הן · שתים דברי הכל ואחת מחלוקת ר״ש ורבנן ואיזו היא מחלוקת ר״ש וחכמים כל שתחתיה עבודת כוכבים וכו׳ איזהו אשרה סתם · אמר רב כל שכומרין שומרין אותה ואין טועמין מפירותיה · ושמואל אמר כגון דאמ׳ הני תמרי נהוויין לשיכרא דבי ניצרפי ושתי ליה ביום אידם · אמר אמימר אמרו לי סבי דפומבדיתא הלכתא כשמואל:

עין משפט נר מצוה

עז א ב ג ד מיי׳ פ״ח מהל׳ עבודת כוכבים הלכה ג ד סמג לאוין מה טוש״ע י״ד סי׳ קמב סעיף ו:

עח ה מיי׳ שם הל׳ ג טוש״ע שם סעי׳ ח:

עט ו מיי׳ שם סמג שם טוש״ע שם סעי׳ ו:

פ ז מיי׳ שם וסמג שם טוש״ע י״ד סי׳ קמב סעיף יב:

מסורת הש״ס

[לעיל מה:מו.]

הגהות הב״ח

(א) במשנה נתיר (לכן) תא״מ וכ״ב ס״א לכם: (ב) גמ׳ ה״ק שתים דברי כל״ל ואות ל׳ נמחק: (ג) רש״י ד״ה והוא שהבריך והרכיב בגופו ומאותה וכו׳ גידולין נטועין וכו׳ אפילו באידוש: (ד) תוס׳ ד״ה גדעו וכו׳ דלא משני ליה הכא כדלעיל: (ה) בא״ד מצינו דחשבינן ליה לבית כתלוש גבי: (ו) בא״ד דשיטיא דחיקא הוא וניחא ליה טפי לאוקמי · ר״ל פירוש דהשתא דהסכינה לן דעיקר לדברי הכל שרי לא [מאי למימר דאילטריך] גדעו ופסלו לאורויי דהעיקר [אפילו בגדעו ופסלו] נמי שרי דהא פשיטא דהא ליכא למ״ד דליתסר עיקר אבל לבתר דקאמר דלמא תוספת לד״ה אסור [ובעיקר פליגי] השתא הוי ניחא ליה לשניי דגדעו ופסלו איצטריך לאורויי דאפי׳ גדעו ופסלו נמי עיקר שרי ודלא כר״י בר יהודה:

א) נ״ל והלכך גדעו ופסלו תנן גדעו ופסלו אין לא גדעו ופסלו לא ופריך כו׳. ב) מדברי רבינו ז״ל אלו נראה להדיא דס״ל לו גי׳ אחרת בכאן דלפום אתקפתא דרב אשי מפכינן פלוגתא דריב״י איפוך רבנן ודלא כפרש״י ודו״ק.

גליון הש״ס תוס׳ ד״ה גדעו וכו׳ ואין לפרש משום דשמואל לית ליה. תמוה לי הא מ״מ מוכח לומר כן גבי אבן שחצבה דמיירי אע״פ שלא השתחוה דבהשתחואה למ״ל דחצבה מתחלה לבימוס הא בהשתחו
תלוש וכמ״ש תוס׳ לעיל בשמעתין ד״ה והאבן וצ״ע: **בא״ד** וה״נ מצינו · לא ידעתי למאי צריך לראיה זו הא תיפק ליה בסוגיין דמשתחוה לבית אסרו דבתלוש דמי ובמשתחוה לאילן לריב״י לא נאסר העיקר · כהי דהאילן הוי מחובר יותר מבית וצ״ע:

נושא

בירור דברי ר׳ ינאי שאמר "והוא שהבריך והרכיב בגופו של אילן" - על מה קאי
1- האם בא לקבוע שרק אם הבריך והרכיב בגוף האילן התוספת אסורה
-או-
2- אדביטול איתמר שאפילו אם הרכיב בגוף האילן שייך היתר ע״י נטילת התוספת

נושא/מבנה

דינו של שמואל המשתחוה לאילן נאסר התוספת.

△▽ המשולשים מיועדים כדי להקל על מעקב המשא ומתן.

רוב הסוגיא מבררת אי דינו של שמואל הוי כתנאי (מח׳ תנאים)
-או-
כדברי הכל
ואי אומר דברין כדברי הכל עלינו להסביר משנתנו "גדעו ופסלו נוטל מה שהחליף" (דמשמע רק על ידי מעשה באילן עצמו התוספת נאסר ולא כשמואל דאפילו בהשתחואה נוסר התוספת)

א׳

לפי הגמ׳ לעיל מה:

	רבנן	ר׳ יוסי
אשריהם תשרפון	אילן שנטעו מתחלה לע״ז	
אשריהם תגדעון	סדר: גידוע כיבוש בידור	נטעו ולבסוף עבדו
אבד תאבדון	עוקר ע״ז צריך לשרש אחריה	
אבדתם את שמם	לכנות שם	

טבלא: לגמ׳ כאן (מח.) לפי הצעת ר׳ אשי איפוך

	רבנן	ר׳ יוסי
אשריהם תשרפון	נטעו מתחלה לע״ז כל האילן אסור	(תשרפון מטמעו רבים) 1) נטעו מתחילה 2) נטעו ולבסוף עבדו (בשניהם כל האילן נאסר)
אשריהם תגדעון	נטעו ולבסוף עבדו התוספת אסור ועיקר אילן מותר (ודלא כר׳ יוסי)	סדר: 1) גידועי ע״ז 2) כיבוש הארץ 3) אח״כ בידור ע״ז
אבד תאבדון		עוקר ע״ז צריך לשרש
אבדתם שמם		לכנות שם

* וכפי שמביע בטבלא

** ורק ר׳ יוסי יאסור כ״ב בנטעו ולבסוף עבדו - ושמואל כתנאי

(***) לאסור בנטעו ולבסוף עבדו